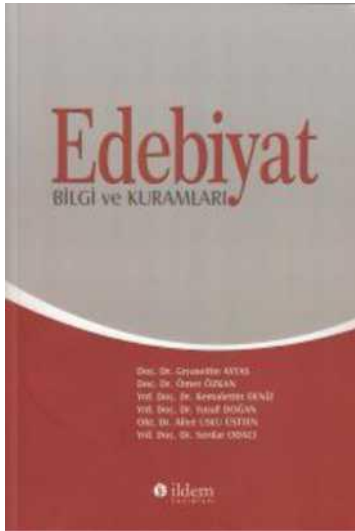

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

Müzeyyen ALTUNBAY*

Edebiyat Bilgi ve Kuramları,
(Editör Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş),
İldem Yayınları, 334 s., Ankara 2013.

Türk edebiyatının gelişim çizgisinden bahsedilirken bu çizginin Türk kültürü ile bir paralellik gösterdiği, gerek yazılı gerekse sözlü edebiyat ürünleriyle büyük bir dinamizm oluşturduğu bilinmektedir. Her milletin edebiyatı aynı zamanda o toplumun kültürü ve tarihiyle birebir ilişkili olduğuna göre Türk edebiyatındaki bu zenginliği ve birikimi Türk tarihi ve kültürünün yanı sıra oluşturulan onlarca medeniyetle de ilişkilendirmek yerinde olacaktır. Orhun kitabelerinden itibaren

tespit edilebilen tüm yazın beşerlerde Türk kültürünün ortaya koyduğu ve zamanla biçimlenen sözlü ürünler ve Tanzimat ile birlikte Batılılaşma ile yaygınlaşan mensur eserler edebiyatın tasnifinde önemli yer tutar.

Türk edebiyatının kaynakları çok geniştir. Bir taraftan geleneksel Doğu edebiyatının ve kültürünün etkisi, öte yandan Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketi ve bunun getirdiği yeni değerler, konular ve biçimsel özellikleriyle birlikte yeni türler Türk edebiyatının temel konularını teşkil eder.

Türk edebiyatının tarihsel geçmişi ve hâli hazırdaki durumu arasındaki süreç ele alındığında, bu süreç içerisinde her türlü değişme ve gelişmenin eserler ve yazarlar açısından farklı anlamlar taşıdığı

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü; altun.bay@hotmail.com

görülmektedir. Yazının var olmadığı bir dönemde hâkim olan sözlü edebiyat ürünlerinde kurallar tek bir bağlama tâbi iken bu tarza tâbi olmak herkes için mecburiyet hâline gelmiştir. Sanat ve sanatkârlık kavramlarının günümüz açısından değeri aynı olmamakla birlikte ortaya konulan eserlerin her biri bir sanat eseridir. Bunlar belirli bir bilgi temeline dayalı olarak üretilmiş ve sonuç olarak üretilen her bir eser de belli bir teoriye dâhil olmuştur. Bu tespitten yola çıkarak edebiyat bilgi ve teorilerinin geçmişinin çok eskilere dayandığını söyleyebiliriz (ed. Aytaş, 2013).

Edebiyat bilgi ve teorilerinin ele alınması esnasında birtakım sorunlarla da karşılaşmaktadır. Şüphesiz bu sorunların en önemlilerinden bir tanesi edebiyatın tasnifi ve dönemlere ayrılması esnasında karşılaşılan sorundur. Edebiyatın bir bütün olduğu ve bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü yaygın olmakla birlikte, dönemlere ayrılması da çok sık rastlanan bir durumdur. Edebiyatın parçalanması ve bütünlükten yoksun oluşu elbette kabul edilemez. Ancak yapılan tasnifler, edebiyatı kavratmak ve öğretiminde daha işlevsellik kazandırmak amaçlı olduğu gibi, edebiyatın incelemesinde ve ortaya çıkan farklılıkların araştırılmasında da kolaylık sağlamaktadır. Çünkü bir bilim dalı olan edebiyat da tıpkı diğer bilim dalları gibi birikimli olarak ilerler. Dolayısıyla bir dönem edebiyatı incelenirken, bunun tek taraflı olarak diğer dönemler göz ardı edilerek incelenmesi mümkün değildir.

Edebiyata ait temel bilgi ve teorilerin anlatıldığı çok sayıda eser mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş editörlüğünde çıkan ve uzman bir kadroyla hazırlanmış olan “Edebiyat Bilgi ve Kuramları” adlı eserdir. İldem yayınlarından çıkan eser, edebiyat bilgi ve kuramları meselesine yeni bir soluk getirebilecek fikirlerin birleşimidir. Bu eser, giriş bölümünün ardından toplamda on temel bölüm ile dizin ve kaynakça kısımlarından oluşmaktadır.

Edebiyat ve edebiyata ait temel kavramların (sanat, ahenk, edebî eser, metot, edebî dönem, edebî tür, edebî tenkit, tema, ana fikir vs.) ele alındığı birinci bölüm Yrd. Doç. Dr. Kemalettin Deniz tarafından kaleme alınmıştır. Ayrıca bu bölümde bir bilim dalı olan edebiyatın diğer bilimlerle (tarih, halk bilimi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, coğrafya vs.) olan ilişkisine de değinilmiştir.

Edebiyatın ana malzemesi dildir. Dilden doğan edebiyatın dil ile birlikte birçok kaynağı da vardır. Her toplumda farklı olan ve toplumdaki topluma değişebilen bu kaynaklar aynı zamanda edebiyata da yön verir. O nedenledir ki Türk edebiyatı Fransız edebiyatından, İngiliz edebiyatı İran edebiyatından farklıdır. Dr. Aliye Uslu Üstten tarafından kaleme

alınan ikinci bölümde edebiyatın kaynaklarına (dil, din, kültür, tarih, toplum hayatı) yer verilmiştir.

Edebiyatın gelişiminde dünyada izlenen düşünce hareketleri ve edebî akımlar ile bunların etkisi büyüktür. Üçüncü bölümde Dr. Aliye Uslu Üstten tarafından edebiyatın gelişim çizgisi doğrultusunda dünyada meydana gelen düşünce hareketleri (rönesans ve reform, liberalizm, hedonizm, Marksizm, sosyalizm, kapitalizm, nihilizm) ve bunların kaynakları ele alınmıştır. Bununla birlikte çeşitli sosyal, siyasî, ekonomik, kültürel olaylar ve bu olayların çerçevesinde ortaya çıkan felsefî ve estetik yaklaşımlara bağlı olarak meydana gelen edebî akımlar (hümanizm, klasizm, romantizm, realizm, naturalizm, parnasizm, sembolizm, empresyonizm, ekspresyonizm, kübizm, fütürizm, dadaizm, sürrealizm, egzistansiyalizm, letrizm, idealizm, personalizm, modernizm ve postmodernizm) da ele alınan diğer konulardandır.

Dr. Aliye Uslu Üstten tarafından eserin dördüncü bölümünde edebî eserleri değerlendirmede birer ölçüt olan edebiyat kuramları (Yansıtma kuramı, Marksist kuram, Anlatıcı kuram, Rus Biçimciliği kuramı, Psikanalitik Edebiyat kuramı, Yeni Eleştiri kuramı, Yapısalcılık kuramı, Post Yapısalcılık kuramı, Duygusal Etki kuramı, Alımlama Estetiği kuramı, Feminist Edebiyat kuramı, Hermeneutik Edebiyat kuramı, Açık Yapıt kuramı) ve edebiyat eleştiri yöntemleri (Tarihsel eleştiri, Sosyolojik eleştiri, Marksist eleştiri, Biyografik eleştiri, Psikanalist eleştiri, Yapısal eleştiri, Yapısökücü eleştiri, Yeni eleştiri, Arketipçi eleştiri, İzlenimci eleştiri, Stilistik eleştiri) açıklanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Doğan tarafından yazılan beşinci bölümde, Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar geçirdiği aşamalar ele alınmıştır. Geçiş dönemi özellikleri ile Türk edebiyatındaki devirlerin ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı bu bölümde yazılı ve sözlü edebiyat örnekleri ile Türk edebiyatının önemli yapı taşlarına yer verilmiştir.

Altıncı bölümde Dr. Aliye Uslu Üstten tarafından tarihsel süreç içerisinde Türk edebiyatında görülen ve edebiyata yön veren önemli anlayışlar, düşünce hareketleri ve edebiyat toplulukları (Tasavvuf, Türkî-i Basît, Sebki Hindî, Yerleşme Hareketi, Encümen-i Şuarâ, Tanzimat Edebiyatı, Mutavassîtin, Servet-i Fünûn, Fecri-î Âtî, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, Dergâhçılar, Yedi Meşaleciler, Garipçiler, Sosyal Gerçekçiler, Hisarcılar, Mavi Grubu vs.) anlatılmıştır.

Şiir incelemelerinde kullanılan ve şiiri meydana getiren unsurların başında yer alan vezin ve kafiye konusu yedinci bölümde Yrd. Doç. Dr. Serdar Odacı tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde Halk edebiyatı, Divan edebiyatı ve Yeni Türk edebiyatında kafiye anlayışına değinilmiş, bununla birlikte kafiye ve vezin konusuna ait temel

kavramlara (redif, kafiye çeşitleri, vezin, hece vezni, aruz vezni, musiki ve aruz, aruz kuralları vs.) yer verilmiştir.

Sekizinci bölümde Doç. Dr. Ömer Özkan tarafından nazım ve nesir türlerini belirleyen öğeler yöntem açısından karşılaştırılmıştır. Bu bölümde önce nazım konusuna değinilmiş, Divan edebiyatındaki başlıca nazım türleri hakkında bilgiler verilmiş, ardından Halk edebiyatı nazım şekilleri ve türleri, Tasavvuf edebiyatı nazım türleri ile Yeni Türk edebiyatı nazım şekillerine yer verilmiştir. Nesir konusu ise tarihsel gelişimi ile birlikte açıklanmış, çeşitli nesirlerden örnekler verilmiştir.

Dokuzuncu bölümde edebî sanatlar konusu ele alınmıştır. Doç. Dr. Ömer Özkan tarafından yazılan bu bölümde konu mecazla ilgili sanatlar (mecâz-ı mürsel, teşbih, istiare, teşhis, kinâye), anlamla ilgili sanatlar (iham ve tenâsüp, mübalağa, hüsn-i talil, leff ü neşr, tenâsüp, telmih, irsâl-i mesel, tezat, rücû', tecâhül-i ârif, istifham) ve sözle ilgili sanatlar (aks, kalb, cinas, iştikak, tarsî') olmak üzere üç temel başlık altında ayrıntılı biçimde ele alınmış ve her bir konu örneklerle açıklanmıştır.

Onuncu ve son bölümde ise edebiyatta türler konusu ele alınmıştır. Doç. Dr. Gıyasettin Ayaş tarafından kaleme alınan bu bölüm, edebiyatta türlerin tasnifi ve edebiyatta türler (şiir, tiyatro, anlatı türleri, düşünce türleri) olmak üzere iki bölümde ele alınmış, konu ile ilgili örneklere yer verilmiştir.

Sonuç olarak, edebiyat bilgi ve teorileri konusunun ele alındığı ve konu ile ilgili detaylı ve bir o kadar işlevsel bilgiler verilen bu eser, üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı öğretimliği, Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri, Türkçe Eğitimi Bölümlerinde ve konuya ilgi duyan bütün araştırmacılara kaynak olabilecek bir eserdir.